

ԱՐՅԱՆԻ
ՆԱԽԱԳԹԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՐՅԱՆԻ ԵՐԻՏԱՎԱՐԳ
ԳԻՏԱԿԱՆՆԵՐԻ ԵՎ ՄԱՍՆԱԳԳԵՏՆԵՐԻ
ՄԻՋՎՈՐՈՒՄ (ԱԵԳՄՄ)

ԵՐԵՎԱՆԻ
ՊԵՏԱԿԱՆ
ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

«ԱՐՅԱՆ»
ԳԻՏԱՆԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ
ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

ԳԻՏԱԿԱՆ ԱՐՅԱՆ

SCIENTIFIC
ARTSAKH

НАУЧНЫЙ
АРЦАХ

№ 1(4), 2020

Հիմնադիր – Founder – Учредитель:
ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ (ԵՊՀ)
YEREVAN STATE UNIVERSITY (YSU)
ЕРЕВАНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ (ЕГУ)
www.yసు.am

Հրատարակիչ – Publisher - Издатель:
ԱՐՑԱԽԻ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԳԻՏՆԱԿԱՆՆԵՐԻ ԵՎ ՄԱՍՆԱԳԵՏՆԵՐԻ ՄԻԱՎՈՐՈՒՄ (ԱԵԳՄՍ)
UNION OF YOUNG SCIENTISTS AND SPECIALISTS OF ARTSAKH (UYSSA)
ОБЪЕДИНЕНИЕ МОЛОДЫХ УЧЁНЫХ И СПЕЦИАЛИСТОВ АРЦАХА (ОМУСА)
www.aegmm.org

ԳԻՏԱԿԱՆ ԱՐՑԱԽ
SCIENTIFIC ARTSAKH
НАУЧНЫЙ АРЦАХ

№ 1(4), 2020

«Գիտական Արցախ» պարբերականն ընդգրկված է Հայաստանի Հանրապետության Բարձրագույն որակավորման կոմիտեի (ՀՀ ԲՈԿ) սահմանած դոկտորական և թեկնածուական ատենախոսությունների հիմնական արդյունքների ու դրույթների հրատարակման համար ընդունելի գիտական պարբերականների ցանկում:

The «Scientific Artsakh» journal is included in the list of scientific periodicals acceptable for publication of the main results and provisions of doctoral and candidate theses established by the Higher Attestation Committee of the Republic of Armenia (HAC RA).

Журнал «Научный Арцах» включен в список научных периодических изданий, приемлемых для публикации основных результатов и положений докторских и кандидатских диссертаций, установленных Высшим аттестационным комитетом Республики Армения (ВАК РА).

«ԱՐՑԱԽ» հրատ. – Publ. «ARTSAKH» – Изд. «АРЦАХ»
ԵՐԵՎԱՆ – YEREVAN – ЕРЕВАН
2020

Տպագրվում է Երևանի պետական համալսարանի գիտական խորհրդի որոշմամբ

Համարը հրատարակության է երաշխավորել «Գիտական Արցախ» պարբերականի խմբագրական խորհուրդը

Լվիրվում է Արցախի երիտասարդ գիտնականների և մասնագետների միավորման հիմնադրման 5-ամյակին

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Լախագահ՝ Արամ ՍԻՍՈՆՅԱՆ, ԵՊՀ հայագիտական հետազոտությունների ինստիտուտի տնօրեն,
ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Գլխավոր խմբագիր՝ Ավետիք ԶԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ, իրավաբանական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ
Գլխավոր խմբագրի տեղակալ՝ Թեմիմա ՄԱՐՈՒԹՅԱՆ, բանասիրական գիտությունների թեկնածու,
դոցենտ

Անդամներ՝

Արծրուն ԱՎԱԳՅԱՆ, բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Հրանտ ԱՎԱՆԵՍՅԱՆ, հոգեբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Դավիթ ԲԱԲԱՅԱՆ, պատմական գիտությունների դոկտոր, դոցենտ
Վահրամ ԲԱԼԱՅԱՆ, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Խաչիկ ԳԱԼՍՅԱՆ, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, դոցենտ
Զուլիետա ԳՅՈՒԼԱՄԻՐՅԱՆ, մանկավարժական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Վլադիսլավ ԳՐՈՒԶԴԵՎ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (Կոստրոմա, ՌԴ)
Գևորգ ԴԱՆԻԵԼՅԱՆ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Արման ԵՂՎԱԶԱՐՅԱՆ, պատմական գիտությունների դոկտոր, դոցենտ
Մարեկ ԺԵՅՄՈ, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (Օլշտին, Լեհաստան)
Վալենտինա ԼԱՊԱԵՎԱ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (Մոսկվա, ՌԴ)
Ստտո ԼՈՒԻՏԵՐՅԱՆՆԻՍ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (Համբուրգ, Գերմանիա)
Ռուզաննա ՀԱԿՈՒՅԱՆ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, դոցենտ
Նազիկ ԶԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ, մանկավարժական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Մուշեղ ՀՈՎԱԵՓՅԱՆ, բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Գագիկ ՂԱԶԻՆՅԱՆ, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Աշոտ ՄԱՐԿՈՅԱՆ, տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր
Էդիկ ՄԻՆԱՍՅԱՆ, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Կարեն ՆԵՐՍԻՍՅԱՆ, տնտեսագիտության թեկնածու, դոցենտ
Հայկ ՍԱՐԳՍՅԱՆ, տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր
Յուրի ՍՈՒՎԱՐՅԱՆ, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս, տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր
Մաքսիմ ՎԱՍԿՈՎ, սոցիոլոգիական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (Դոնի Ռոստով, ՌԴ)
Գարիկ ԶԵՌՅԱՆ, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Տիգրան ԶՈՂԱՐՅԱՆ, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Գիտական Արցախ, № 1(4), 2020, Երևան, «ԱՐՑԱԽ» հրատ., 2020, 244 էջ:

«Գիտական Արցախ» պարբերականի 2020թ. 1-ին (4-րդ) համարում տեղ են գտել հասարակական գիտությունների արդի հիմնախնդիրների վերաբերյալ Հայաստանի Հանրապետությունը, Արցախի Հանրապետությունը, Գերմանիան, Լեհաստանը և Ուկրաինան ներկայացնող մոտ երեք տասնյակ անվանի ու երիտասարդ գիտնականների աշխատանքները:

Գիտական պարբերականում զետեղված են նաև Արցախի երիտասարդ գիտնականների և մասնագետների միավորման ու Երևանի պետական համալսարանի կողմից 2019թ. սեպտեմբերի 12-15-ը Ստեփանակերտում համատեղ կազմակերպված «Հայոց պետականության անցյալը, ներկան ու ապագան» միջազգային երիտասարդական 4-րդ գիտաժողովի լավագույն գիտական հոդվածները:

***Dedicated to the 5th Anniversary
of Union of Young Scientists and Specialists of Artsakh***

EDITORIAL COUNCIL

Chairman: Aram SIMONYAN, Director of Institute for Armenian Studies of YSU, NAS RA Associate Member, Doctor of History, Professor

Editor-in-Chief: Avetik HARUTYUNYAN, Ph.D in Law, Associate Professor

Deputy Editor-in-Chief: Tehmina MARUTYAN, Ph.D in Philology, Associate Professor

Members:

Artsrun AVAGYAN, Doctor of Philology, Professor

Hrant AVANESYAN, Doctor of Psychology, Professor

David BABAYAN, Doctor of History, Associate Professor

Vahram BALAYAN, Doctor of History, Professor

Gevorg DANIELYAN, Doctor of Law, Professor

Khachik GALSTYAN, Doctor of Political Sciences, Associate Professor

Gagik GHAZINYAN, Academician of NAS RA, Doctor of Law, Professor

Vladislav GRUZDEV, Doctor of Law, Professor (Kostroma, Russia)

Julieta GYULAMIRYAN, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ruzanna HAKOBYAN, Doctor of Law, Associate Professor

Nazik HARUTYUNYAN, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Mushegh HOVSEPYAN, Doctor of Philology, Professor

Garik KERYAN, Doctor of Political Sciences, Professor

Tigran KOCHARYAN, Doctor of Political Sciences, Professor

Valentina LAPAEVA, Doctor of Law, Professor (Moscow, Russia)

Otto LUCHTERHANDT, Doctor of Law, Professor (Hamburg, Germany)

Ashot MARKOSYAN, Doctor of Economic Sciences, Professor

Edik MINASYAN, Doctor of History, Professor

Karen NERSISYAN, Ph.D in Economic Sciences, Associate Professor

Hayk SARGSYAN, Doctor of Economic Sciences, Professor

Yuri SUVARYAN, Academician of NAS RA, Doctor of Economic Sciences, Professor

Maksim VASKOV, Doctor of Sociology, Professor (Rostov-on-Don, Russia)

Arman YEGHIAZARYAN, Doctor of History, Associate Professor

Marek ZEJMO, Doctor of Political Sciences, Professor (Olsztyn, Poland)

Scientific Artsakh, № 1(4), 2020, Yerevan, Publ. «ARTSAKH», 2020, 244 pages.

The first (4) issue of «Scientific Artsakh» journal 2020 comprises the scientific works of approximately 30 prominent and young scientists from Armenia, Artsakh, Germany, Poland and Ukraine on the topical issues of social sciences.

The publication also contains the best scientific articles of the 4th international youth scientific conference «The past, present and future of the Armenian statehood», jointly organized by the Union of Young Scientists and Specialists of Artsakh and Yerevan State University on September 12-15, 2019 in Stepanakert.

***Посвящается 5-летию основания
Объединения молодых учёных и специалистов Арцаха***

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ

Председатель: Арам СИМОНЯН, директор Института арменоведческих исследований ЕГУ,
член-корреспондент НАН Республики Армения, доктор исторических наук, профессор

Главный редактор: Аветик АРУТЮНЯН, кандидат юридических наук, доцент

Заместитель главного редактора: Теймина МАРУТЯН, кандидат филологических наук, доцент

Члены:

Арцрун АВАГЯН, доктор филологических наук, профессор

Грант АВАНЕСЯН, доктор психологических наук, профессор

Рузанна АКОПЯН, доктор юридических наук, доцент

Назик АРУТЮНЯН, доктор педагогических наук, профессор

Давид БАБАЯН, доктор исторических наук, доцент

Ваграм БАЛАЯН, доктор исторических наук, профессор

Максим ВАСЬКОВ, доктор социологических наук, профессор (Ростов-на-Дону, Россия)

Хачик ГАЛСТЯН, доктор политических наук, доцент

Владислав ГРУЗДЕВ, доктор юридических наук, профессор (Кострома, Россия)

Джультетта ГЮЛАМИРЯН, доктор педагогических наук, профессор

Геворг ДАНИЕЛЯН, доктор юридических наук, профессор

Арман ЕГИАЗАРЯН, доктор исторических наук, доцент

Марек ЖЕЙМО, доктор политических наук, профессор (Ольштын, Польша)

Гагик КАЗИНЯН, академик НАН РА, доктор юридических наук, профессор

Гарик КЕРЯН, доктор политических наук, профессор

Тигран КОЧАРЯН, доктор политических наук, профессор

Валентина ЛАПАЕВА, доктор юридических наук, профессор (Москва, Россия)

Отто ЛЮХТЕРХАНДТ, доктор юридических наук, профессор (Гамбург, Германия)

Ашот МАРКОСЯН, доктор экономических наук, профессор

Эдик МИНАСЯН, доктор исторических наук, профессор

Карен НЕРСИСЯН, кандидат экономических наук, доцент

Мушег ОВСЕПЯН, доктор филологических наук, профессор

Гайк САРГСЯН, доктор экономических наук, профессор

Юрий СУВАРЯН, академик НАН РА, доктор экономических наук, профессор

Научный Арцах, № 1(4), 2020, Ереван, Изд. «АРЦАХ», 2020, 244 страниц.

В первом (4) номере 2020 г. журнала «Научный Арцах» нашли место научные работы около 30 выдающихся и молодых ученых из Армении, Арцаха, Германии, Польши и Украины, исследующие актуальные вопросы общественных наук.

В издании размещены также лучшие научные статьи 4-ой международной молодежной научной конференции «Прошлое, настоящее и будущее амянской государственности», совместно организованной Объединением молодых учёных и специалистов Арцаха и Ереванским государственным университетом 12-15 сентября 2019 года в Степанакерте.

Չարինե Մնացականյան, Մարգո Ղազարյան. ՀՀ-ում գյուղատնտեսական կոոպերատիվների զարգացման անհրաժեշտությունը..... 138
Karine Mnatsakanyan, Margo Ghazaryan. The Need to Develop Agricultural Cooperatives in the RA
Карине Мнацаканян, Марго Казарян. Необходимость развития сельскохозяйственных кооперативов в РА

Աշոտ Ոսկանյան, Սարգիս Հովհաննիսյան. Գյուղատնտեսական արտադրանքների մեծածախ իրացման հնարավորություններն ու հեռանկարները ՀՀ-ում..... 145
Ashot Voskanyan, Sargis Hovhannisyanyan. Opportunities and Prospects of Wholesale Trade of Agricultural Products in Armenia
Ашот Восканян, Саргис Оганнисян. Возможности и перспективы оптовой торговли сельскохозяйственной продукцией в Армении

Արմինե Սչանյան. Կենսաթոշակային բարեփոխումների անհրաժեշտությունը, կարևորությունը և շարժընթացը ՀՀ-ում..... 154
Armine Schanyan. The Necessity, Importance and Dynamics of Pension Reforms in the RA
Армине Счанян. Необходимость, важность и динамика пенсионных реформ в РА

ՍԱՆԿԱՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ, ՀՈԳԵԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ **PEDAGOGY, PSYCHOLOGY** **ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ**

Մերի Ավետիսյան. Ընտանեկան դաստիարակության ժամանակակից մեթոդների կիրառությունը երեխայի անձի սոցիալականացման գործընթացի նկատմամբ տարբեր մոտեցումներ ունեցող ընտանիքներում..... 162
Meri Avetisyan. The Use of Modern Methods of Upbringing in Families with Different Approaches to the Process of Socialization of a Child's Personality
Мери Аветисян. Применение современных методов воспитания в семьях с различными подходами к процессу социализации личности ребенка

Լուսինե Հայրապետյան. Ուսուցման արդյունավետության բարձրացման գործում արտ-տեխնոլոգիաների և մեթոդների կիրառման առանձնահատկությունները..... 170
Lusine Hayrapetyan. Features of Application of Art Technologies and Methods Implemented in Increasing the Efficiency of Teaching
Лусине Айрапетян. Особенности применения арт-технологий и методов при повышении эффективности обучения

Հմայակ Մանուկյան. Հաշտարարության (մեդիացիայի) սոցիալ-հոգեբանական գործառույթների վերաբերյալ տեղեկացվածության հետազոտություն..... 178
Hmayak Manukyan. A Study of the Awareness of the Social Psychological Functions of Mediation
Амаяк Манукян. Исследование осведомленности о социально-психологических функциях медиации

ԼԵՉԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ, ԳՐԱԿԱՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ, ԼՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ **LINGUISTICS, LITERATURE STUDY, JOURNALISM** **ЛИНГВИСТИКА, ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ, ЖУРНАЛИСТИКА**

Հասմիկ Բաղդասարյան, Տաթևիկ Եղիազարյան. Թարգմանաբանության մեջ իրակությունների սահմանման և դասակարգման ինդիքի շուրջ..... 185

ԿԱՐԻՆԵ ՄՆԱՑԱԿԱՆՅԱՆ

*Հայաստանի ազգային ագրարային համալսարանի դասախոս,
տնտեսագիտության թեկնածու,
ք.Երևան, Հայաստանի Հանրապետություն
karine.mnacakanyan.1984@mail.ru*

ՄԱՐԳՈ ՂԱԶԱՐՅԱՆ

*Հայաստանի ազգային ագրարային համալսարանի ասպիրանտ,
ք.Երևան, Հայաստանի Հանրապետություն
mag198824@rambler.ru*

Հոդվածի նպատակն է առաջ քաշել և հիմնավորել այն մոտեցումը, որ ՀՀ-ում գյուղատնտեսական արտադրանքի իրացման գործընթացում առկա բացերը կարելի է մեղմել գյուղացիական տնտեսությունների կոոպերացման միջոցով, որը հիմնվում է բնակչության անձնական, կոլեկտիվ և հասարակական հետաքրքրությունների վրա: Խնդիր ենք դրել վեր հանել կոոպերացիոն համագործակցության առավելությունները և առաջարկել գյուղատնտեսական կոոպերատիվների ձևավորման ու զարգացման համար նպաստավոր պայմաններ:

Հետազոտության իրականացման ընթացքում կիրառվել է վերլուծական, տրամաբանական, համեմատական և այլ մեթոդներ:

Հանգել ենք այն եզրակացության, որ գյուղատնտեսական արտադրանքի իրացման խնդիրների զգալի մասը կարող է լուծվել, եթե մշակվում ու կիրառվում է կոոպերացմանն աջակցող գործուն քաղաքականություն, և արդյունքում խթանվում է գյուղատնտեսական կոոպերատիվների զարգացումը: Գյուղատնտեսական կոոպերատիվների գործունեության բարելավումն անհրաժեշտ է իրականացնել ինչպես գործող օրենսդրության կատարելագործմամբ, այնպես էլ գյուղատնտեսական կոոպերատիվների գործունեության կարգավորման ու կանոնակարգման միջազգային փորձի տեղայնացմամբ:

ՀՀ-ում կարելի է կիրառել կոոպերացման առաջավոր փորձը և պետական կառավարման լիազորված մարմնի կառուցվածքում ստեղծել ստորաբաժանում, որին կտրվի առավելագույն անկախ գործելու հնարավորություն, օրենքով ամրագրված իրավունքներ՝ մշակելու գյուղատնտեսական կոոպերատիվների զարգացման պետական ծրագրեր և աջակցության ուղղություններ:

Հիմնաբառեր՝ գյուղատնտեսություն, գյուղացիական տնտեսություններ, կոոպերացիա, գյուղատնտեսական կոոպերատիվներ, արտադրանքի իրացում, պետական լիազորված մարմին, կառուցվածքային ստորաբաժանում:

Գյուղատնտեսությունը յուրաքանչյուր պետության համար ունի առանցքային դերակատարություն, քանի որ այն ապահովում է բնակչության աճող պահանջմունքները սննդամթերքով, իսկ թեթև ու մանրի արդյունաբերությանը՝ համապատասխան հումքով:

* Հոդվածը ներկայացվել է 13.02.2020թ., գրախոսվել՝ 21.02.2020թ., տպագրության ընդունվել՝ 10.04.2020թ.:

Հիմնավորված ագրարային քաղաքականությունը պետք է ուղղված լինի ճյուղում առկա խնդիրների լուծմանը և զարգացման նախադրյալների ստեղծմանը: Այնուհանդերձ, ՀՀ ագրարային ոլորտում ծագած խնդիրներին պատշաճ լուծումներ չտալը բերել է ՀՆԱ-ում գյուղատնտեսության տեսակարար կշռի կրճատմանը:

Վերջին տարիներին նկատված գյուղատնտեսական մթերքի համախառն բերքի ծավալների կրճատումը պայմանավորված է ինչպես ցանքատարածությունների կրճատմամբ, այնպես էլ իրացման հետ կապված դժվարություններով:

Աղյուսակ 1²³⁶

Բուսաբուծական մշակաբույսերի համախառն բերքը 2015-2019թթ.

հազ. տոննա

Մշակաբույսեր	2015թ.	2016թ.	2017թ.	2018թ.	2019թ.
Կարտոֆիլ	607.7	606.3	547.4	415.1	404.1
Բանջարեղեն	1007.6	968.6	861.0	628.2	621.6
Բոստանային մշակաբույսեր	286.8	236.1	215.8	126.8	128.0
Պտուղ և հատապլուղ	377.1	242.6	361.6	343.4	290.1

Կարտոֆիլի համախառն բերքը 2019թ.-ին 2018թ.-ի համեմատ կրճատվել է 11 հազ. տոննայով կամ 2.6 տոկոսով, բանջարեղենինը՝ 6.6 հազ. տոննայով կամ 1.1 տոկոսով, բոստանային մշակաբույսերինը՝ 1.2 հազ. տոննայով կամ 0.9 տոկոսով, ինչպես նաև պտղի ու հատապտղի բերքը՝ 53.3 հազ. տոննայով կամ 15.5 տոկոսով: Իսկ 2019թ.-ին 2017թ.-ի համեմատ կարտոֆիլի համախառն բերքը կրճատվել է 143.3 հազ. տոննայով կամ 26.2 տոկոսով, բանջարեղենինը՝ 239.4 հազ. տոննայով կամ 27.8 տոկոսով, բոստանային մշակաբույսերինը՝ 87.8 հազ. տոննայով կամ 40.7 տոկոսով և պտղինն ու հատապտղինը՝ 71.5 հազ. տոննայով կամ 19.8 տոկոսով:

Շուկայական տնտեսության պայմաններում գյուղացիական տնտեսությունների համար առավել արդիական են դարձել գյուղատնտեսական արտադրանքի իրացման խնդիրները: Դրանք բազմազան են, որոնցից հիմնականը ագրոպարտեսային համակարգի ենթակառուցվածքների թույլ զարգացվածությունն է, շուկայի մասին տեղեկատվության պակասը, արտադրող-սպառող թույլ կապը և այլն:

Գյուղացիական տնտեսությունների արտադրած արտադրանքի իրացման դժվարությունների մասին վկայում են ՀՀՎԿ-ի հրապարակած բուսաբուծական մթերքի վաճառքի և տնտեսությունում մնացորդի տվյալները:

Աղյուսակ 2

Հայաստանի Հանրապետությունում գյուղացիական տնտեսությունների կողմից գյուղատնտեսական արտադրանքների իրացման կառուցվածքը 2014-2018թթ.

տվյալներով²³⁷

(հազ. տոննա)

Բուսաբուծական մթերքների անվանումը	2014	2015	2016	2017	2018

²³⁶ ՀՀ վիճակագրական կոմիտեի պաշտոնական կայք՝ www.armstat.am:

²³⁷ Գյուղատնտեսական մթերքի իրացումը (օգտագործումը) գյուղացիական տնտեսությունների կողմից 2014-2018 թթ., Վիճակագրական ժողովածու, ՀՀՎԿ:

Վաճառվել է					
Կարտոֆիլ	249.9	265.6	264.3	286.3	162.7
Բանջարանոցային մշակաբույսեր	700.7	810.1	757.4	673.3	493.1
Բոստանային մշակաբույսեր	201.1	258.9	261.0	189.3	116.1
Պտուղ և հատապտուղ	150.7	198.7	142.2	212.6	225.9
Մնացորդը տնտեսությունում					
Կարտոֆիլ	202.5	156.2	177.6	128.1	135.7
Բանջարանոցային մշակաբույսեր	43.9	41.3	54.2	44.7	28.9
Բոստանային մշակաբույսեր	-	-	-	-	0.1
Պտուղ և հատապտուղ	25.3	41.8	16.3	22.8	31.9

Ըստ ՀՀ վիճակագրական կոմիտեի՝ 2018թ.-ին կարտոֆիլի ապրանքայնության մակարդակը կազմել է 47.8 %, բանջարեղենինը՝ 81.6 %, պտղինն ու հատապտղինը՝ 70.2 %, բոստանային մշակաբույսերինը՝ 92.4 %:²³⁸

Չնայած 2018թ.-ին գյուղատնտեսական որոշակի արտադրանքների ապրանքայնության մակարդակը միջինից բարձր է, սակայն գյուղացիական տնտեսություններն ունեն իրացման հետ կապված որոշակի բարդություններ, ինչը կարելի է մեղմել գյուղացիական տնտեսությունների կոոպերացմամբ:

Կոոպերացման գործընթացը գյուղատնտեսական արտադրանքի իրացման գործում հրատապ է, քանի որ գյուղատնտեսության համախառն արտադրանքի 97 %-ը ապահովում են շուրջ 317 հազար գյուղացիական տնտեսություններ: Բնականաբար, նրանց համար իրացման դժվարությունների հաղթահարման և ֆինանսական ծառայությունների մատչելիության կարելի է հասնել նաև կոոպերացման միջոցով, որի հիմքում դրված է բնակչության անձնական, կոլեկտիվ ու հասարակական հետաքրքրությունները:

«Շուկայամետ բարեփոխումների, սեփականաշնորհման և ապակենտրոնացման ներկայիս միտումների ազդեցության ներքո կոոպերատիվը իրավացիորեն դիտվում է որպես գյուղացիների տնտեսական նախաձեռնությունները կյանքի կոչող, կայուն զարգացում և արդյունավետ կառավարում իրականացնելու ամենահարմար կազմակերպական ձևը»²³⁹:

Կոոպերացիան ունի որոշակի առավելություններ.

«- կոոպերատիվն իր անդամների համար գյուղներդրանքներ և նյութատեխնիկական մատակարարումներ է ապահովում ցածր գներով և բարձր որակով, դա կարող է հնարավոր լինել մեծածախ գնումների և սակարկությունների հաշվին, ինչը անհատ ֆերմերն անել չի կարող,

²³⁸ Գյուղատնտեսական մթերքի իրացումը (օգտագործումը) գյուղացիական տնտեսությունների կողմից 2018 թվականին, Վիճակագրական ժողովածու, ՀՀԿԿ, Երևան, 2018, էջ 6:

²³⁹ Կոոպերատիվների գործունեությունը կարգավորող ՀՀ-ում գործող իրավական դաշտի ուսումնասիրություն, Երևան, 2014, էջ 6:

- արտադրանքը կոոպերատիվի միջոցով վաճառելու դեպքում կոոպերատիվին անդամ ֆերմերին կարող է լավագույն մեծածախ գին առաջարկել՝ դրանով իսկ ավելացնելով նրա եկամուտները,

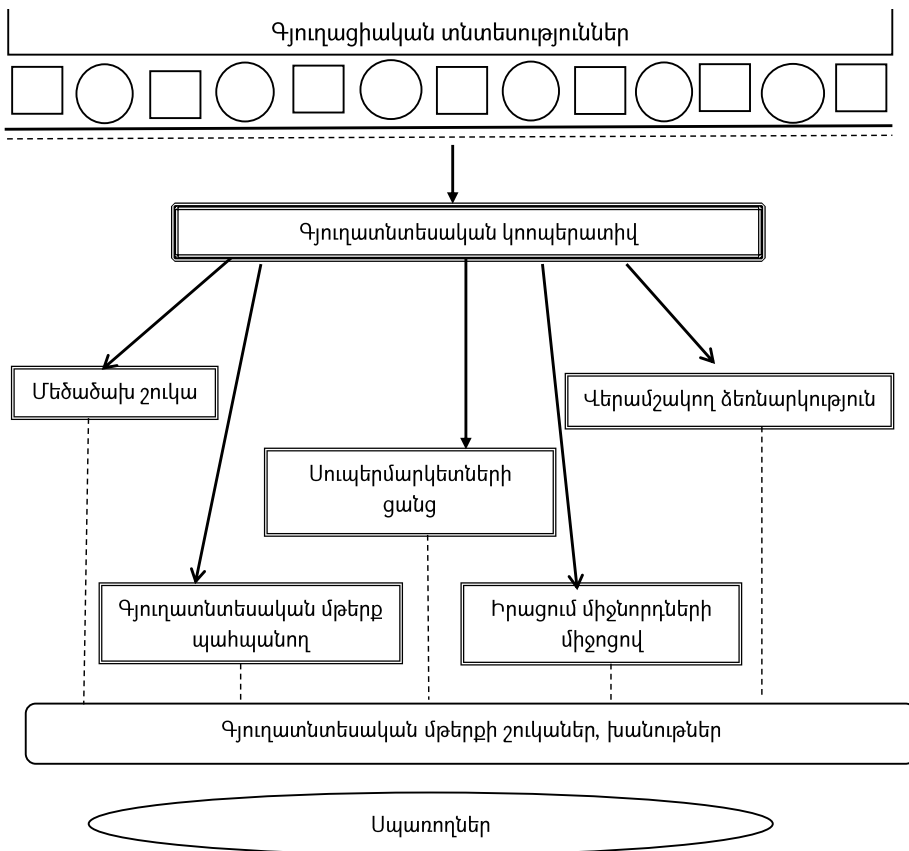
- անդամները կարող են համատեղ ձեռնարկել գործունեության նոր ուղղություններ՝ արտադրության ամբողջ շղթայում շարունակաբար ապահովելով արտադրանքի հավելյալ արժեք,

- կոոպերատիվի անդամ ֆերմերներին կարող է մատուցվել նոր ծառայություններ, որոնք դեռևս հասանելի կամ մատչելի չեն անդամների համար,

- ֆերմերները կարող են խուսափել կապակցված շուկաներից, օրինակ՝ երբ ներդրանքի ձեռքբերումը կամ արտադրանքի իրացումը կապված է վարկի տրամադրման հետ»:²⁴⁰

Նշված առավելությունները հնարավորություն են տալիս կոոպերատիվի անդամներին վարելու արդյունավետ արտադրություն, որն էլ նպաստում է որոշ խնդիրների լուծմանը:

Գյուղատնտեսական կոոպերատիվների միջոցով իրացման ուղիները կարող են լինել ինչպես ուղղակի, այնպես էլ անուղղակի: ՀՀ-ում գյուղատնտեսական արտադրանքը կոոպերատիվների միջոցով կարող է իրացվել հետևյալ ուղիներով՝

Գծ. 1. Կոոպերատիվների միջոցով երկրի ներսում իրականացվող իրացման ուղիները

²⁴⁰ Գյուղատնտեսական կոոպերացիա. ուղեցույց ֆերմերների համար, էջ 19:

Ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ գյուղատնտեսական կոոպերատիվների միջոցով իրացումը իրականացվում է հետևյալ ուղղություններով՝

- մեծածախ շուկաներ,
- սուպերմարկետների ցանց,
- վերամշակող ձեռնարկություններ,
- միջևորդներ,
- գյուղատնտեսական մթերքի շուկաներ ու խանութներ:

Գյուղատնտեսական կոոպերատիվների գործունեության բարելավումն (ինչը կնպաստի գյուղատնտեսական արտադրանքի իրացման մակարդակի բարձրացմանը) անհրաժեշտ է իրականացնել ինչպես գործող իրավական հիմքերի կատարելագործմամբ, այնպես էլ գյուղատնտեսական կոոպերատիվների գործունեության կարգավորման և կանոնակարգման նպատակով միջազգային փորձի տեղայնացմամբ:

Դիտարկելով միջազգային փորձը՝ օրինակելի ենք համարում Կրաստանի գյուղատնտեսական կոոպերատիվների զարգացման գործակալությունը, որի հիմնական գործառույթը կոոպերատիվներին «գյուղատնտեսական կոոպերատիվ» կարգավիճակի տրամադրման, մոնիթորինգի և վերահսկողության իրականացումն է: Գործակալության գործունեությունը ամրագրված է «Գյուղատնտեսական կոոպերատիվների մասին» Կրաստանի օրենքում, որում տրված են ինչպես գործակալության գործառույթները, այնպես էլ ֆինանսավորման աղբյուրները:²⁴¹

Մենք այն կարծիքին ենք, որ ՀՀ պայմաններում ևս զգացվում է նմանատիպ կառույցի ձևավորման անհրաժեշտություն, ուստի առաջարկում ենք ստեղծել ՀՀ Էկոնոմիկայի նախարարության կառուցվածքային ստորաբաժանում, որը կունենա նաև առավելագույն անկախ գործելու հնարավորություն և կիրականացնի հետևյալ գործառույթները.

1. «Գյուղատնտեսական կոոպերատիվների մասին» ՀՀ օրենքի 29-րդ հոդվածում սահմանված գործառույթները դնել ստորաբաժանման վրա, մասնավորապես.
  - գյուղատնտեսական կոոպերատիվների աջակցության պետական ծրագրի մշակում և իրականացում,
  - կոոպերատիվների արտադրանքի մրցունակության բարձրացման, արտահանման խթանման նպատակով գործարար համաժողովների, ցուցահանդեսների և տոնավաճառների մասնակցության աջակցություն,
  - խորհրդատվության, ուսուցման և արժանահավատ տեղեկատվության տրամադրման աջակցություն:
2. Էլեկտրոնային հարթակի վարում, որում ներկայացված կլինեն գյուղատնտեսական կոոպերատիվների ինչպես իրականացված, այնպես էլ իրականացվող գործունեության վերաբերյալ տվյալներ, մասնավորապես՝ համախառն բերքի իրացման, մատուցված ծառայությունների և այլնի վերաբերյալ: Հարթակը հնարավորություն կտա առկա գյուղատնտեսական արտադրանքի համար ֆորվորդային պայմանագրերի կնքման պայմաններ ապահովել:
3. Մոնիթորինգի իրականացում, կոոպերատիվների գործունեության վերաբերյալ տեղեկույթի հավաքագրում: «Գյուղատնտեսական կոոպերատիվ» գործունեության սկզբունքներին համապատասխան հավաստագրի տրամադրում և զրկում:

²⁴¹ Закон Грузии «О сельскохозяйственном кооперативе, N 816-BC, 2013 г.

THE NEED TO DEVELOP AGRICULTURAL COOPERATIVES IN THE RA

KARINE MNATSAKANYAN

*National Agricultural University of Armenia,
PhD in Economics,
Yerevan, Republic of Armenia*

MARGO GHAZARYAN

*National Agricultural University of Armenia,
PhD student,
Yerevan, Republic of Armenia*

The main objective of the article is to substantiate the creation of agricultural cooperatives as a way to address the problems of selling agricultural products. Agricultural cooperatives are based on the personal, collective and public interests of the population. Within the framework of the article, a task has been set to highlight the benefits of cooperative cooperation and to propose favorable conditions for the formation and development of agricultural cooperatives.

During the research analytical, logical, comparative and other methods were used.

As a result of the study, we have come to the conclusion that a significant part of the issues of the sale of agricultural produce can be solved, if an effective support policy for cooperative is processed and applied, which will stimulate the development of agricultural cooperatives. Improvement of the activities of agricultural cooperatives is a must as well as the improvement of the current legislation and the from localization of international experience in regulating and managing the activities of agricultural cooperatives.

The advanced cooperation experience can be applied in Armenia and in the structure of the authorized body of the public administration, a subdivision could be created, which will be given the opportunity to exercise maximum independence with the rights envisaged by law, to elaborate state programs for the development of agricultural cooperatives and directions of assistance.

Key words: *Agriculture, farming, cooperatives, agricultural cooperatives, sale of products, state authorized body, structural subdivision.*

НЕОБХОДИМОСТЬ РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ КООПЕРТИВОВ В РА

КАРИНЕ МНАЦАКАНЯН

*Национальный аграрный университет Армении, к.э.н.,
г.Ереван, Республика Армения*

МАРГО КАЗАРЯН

*Национальный аграрный университет Армении, аспирант,
г.Ереван, Республика Армения*

Цель статьи – выдвинуть и обосновать основанный на личных, коллективных и общественных интересах населения подход, согласно которому существующие проблемы в процессе реализации сельскохозяйственной продукции в РА можно смягчить с помощью кооперации фермерских хозяйств. Наша задача – выявить преимущества кооперации и предложить благоприятные условия для формирования и развития сельскохозяйственных кооперативов.

В ходе исследования использовались аналитические, логические, сравнительные и другие методы.

Было сформировано следующее заключение: значительная часть проблем реализации сельскохозяйственной продукции может быть решена в случае разработки и применения эффективной политики, поддерживающей кооперацию, и, как следствие, стимулирующей развитие сельскохозяйственных кооперативов. Для улучшения деятельности сельскохозяйственных кооперативов необходимо как усовершенствование существующего законодательства, так и применение международного опыта по регулированию и упорядочению их деятельности.

Передовой опыт кооперации можно использовать в РА и создать подразделение в структуре уполномоченного органа государственного управления, которому будет предоставлена возможность действовать максимально независимо, разрабатывать государственные программы развития кооперативов и направления их поддержки.

Ключевые слова: *сельское хозяйство, фермерские хозяйства, кооперация, сельскохозяйственные кооперативы, реализация продукции, государственный уполномоченный орган, структурное подразделение.*